

lijkt het me beter om discussies over terminologie zoveel mogelijk te vermijden. Het lijkt me veel zinvoller om te proberen doelstellingen voor taalbeschouwingsonderwijs te formuleren die te legitimeren zijn vanuit een gemeenschappelijke visie op moedertaalonderwijs.

Literatuur

ACLO-M, *Advies over het grammatica-onderwijs in de lagere school*. 's-Gravenhage, 1978.

Bennis, H., 'Taalkunde in de bovenbouw' in: *Levende talen*, 461, 1991, p. 235-242.

Gelderen, A. van, *Taalbeschouwing, wat is dat? Deel 1: Een internationale inventarisatie en systematische beschrijving van alternatieven voor het traditionele grammaticaonderwijs*. Amsterdam, 1988. SCO-rapport 173.

FORUM

Koos Hawinkels: Stichting Promotie Literatuuronderwijs

Bij notariële acte van 21 december 1991 is de Stichting Promotie Literatuuronderwijs (SPL) opgericht. De zoveelste stichting. Maar, om met 'onze grote volksschrijver' te spreken: de stichting die alle andere stichtingen overbodig maakt. Voordat ik uiteen zet hoe we dat waar willen maken, geef ik eerst de overwegingen die tot de oprichting hebben geleid.

Benard schoolbestaan

De literatuur leidt in het onderwijs een benard bestaan. Bij iedere nascholingscursus klagen de docenten luidkeels over het gebrek aan belangstelling van de leerlingen, hun onwil of onvermogen om een boek te lezen, laat staan een literair boek of zelfs gedichten. En als je een aantal didactische technieken met hen hebt doorgenomen, zoals laatst nog tijdens de conferentie 'Het schoolvak Nederlands', waardoor leerlingen leren adequater met literaire teksten om te springen, stijgt de noodkrete op uit de zaal: 'Maar de hamvraag blijft: hoe krijg je ze aan het lezen!' De nood is dus hoog gestegen. De schuldigen zijn ook aangewezen: de t.v. en de vertrossing.

Volgens mij is er meer en iets fundamenteelers aan de hand. Traditioneel is vooral de leraar Nederlands verantwoordelijk voor het doorgeven van de literaire cultuur. Dat blijkt bij voorbeeld uit het feit dat hij een centrale rol speelt bij de leesbevorderende activiteiten in vooral de onderbouw vo en bij de literair-theoretische vorming van de leerlingen. Het wordt voor de leraar Nederlands echter steeds moeilijker om deze opdracht uit te voeren. Enkele oorzaken daarvoor noem ik hieronder.

TAALVAARDIGHEID De traditionele inhoud van het vak, taalkunde en letterkunde, is te-

recht uitgebreid met taalvaardigheid. Taalvaardigheid is zelfs de hoofdmoot van het vak gaan uitmaken. Maar de didactiek van dat vakonderdeel is nog jong en wordt met vallen en opstaan, en dikwijls in scholen zelf, ontwikkeld. Er is nog steeds te weinig didactisch taalvaardigheidsonderzoek en er zijn veel te weinig bruikbare methoden. Dat levert de leraren veel extra werk op.

FUNCTIONALITEIT De maatschappij vraagt van schoolverlaters terecht steeds minder theoretische kennis van het taalsysteem, maar meer de beheersing van praktische taalvaardigheden, lezen, schrijven, spreken en luisteren. De leraar Nederlands zal zich dus binnen het taalvaardigheidsonderwijs vooral moeten richten op het aanleren van deze functionele taalvaardigheden. Voor deze functionele taalvaardigheden geldt in nog sterkere mate wat zojuist gezegd is over taalvaardigheid in het algemeen. De discussies met de CVEN hebben bij voorbeeld laten zien dat een grote meerderheid van de docenten het belang van systematisch spreek- en luisteronderwijs onderschrijft, maar helaas geen kans of tijd ziet om dat binnen de bestaande uren tabellen te realiseren. En meer uren kosten geld en dat heeft de overheid (er) niet (voor over).

MULTICULTURALITEIT De samenleving en dus het onderwijs zijn multicultureel geworden. De leraar Nederlands moet zich daardoor naast zijn andere taken ook bezighouden met het onderwijs in Nederlands als tweede taal en met intercultureel onderwijs. Voor NT2 is een didactiek aan het ontstaan, voor intercultureel literatuuronderwijs zijn er alleen nog maar incidentele verworvenheden als het VADO-project en 'Rotterdam'. Dus ook hier geldt: de leraar Nederlands moet niet alleen les geven, hij moet een leerplan en een didactiek ontwikkelen. Extra tijd wordt hem – of haar – ook daarvoor niet toegekend.

HIATEN De leraar Nederlands voelt zich vanouds verantwoordelijk voor opvulling van hiaten die in het curriculum ontstonden. De taalvaardigheid kon als voorbeeld van een hiaat binnen het vak gelden, en binnen die taalvaardigheid de functionele taalvaardigheden. Als tweede hiaat binnen het vak kan gel-

den het wegvallen van historische kennis bij veel leerlingen doordat het vak geschiedenis niet meer in alle schoolsoorten verplicht is.

Voorbeelden van nieuwe verschijnselen in de maatschappij die als hiaten in het curriculum worden ervaren, zijn beeldtaal, audiovisuele communicatie, argumentatieleer en volgens sommigen computerkunde of tenminste tekstverwerking.

Het vakonderdeel dat door deze bijkomende taken onder druk komt te staan, is het literatuuronderwijs, al was het maar doordat de tijd voor een gedegen voorbereiding gaat ontbreken. Zo wijst het behoeftenonderzoek dat de CVEN (Commissie Vernieuwing Eindexamenprogramma's Nederlandse Taal en Letterkunde vwo en havo) in 1990 heeft laten verrichten uit dat de Nederlandse samenleving vindt dat het voldoende is wanneer 20 procent van de onderwijstijd in de bovenbouw aan literatuuronderwijs besteed zou worden, terwijl de praktijk van het moment is dat de doorsnee leraar rond de 50 procent van die tijd besteedt aan literatuuronderwijs. Ook de 35 procent die de CVEN voorstelt, betekenen dus in werkelijkheid een forse achteruitgang.

VERPLICHTING Bij het geven van literatuuronderwijs mist de leraar Nederlands bij zijn leerlingen zoals gezegd steeds vaker historische kennis en inzicht. Dit komt bij het feit dat de aandacht voor het kennisgebied 'kunst' bij veel leerlingen altijd al marginaal is geweest. Nu zou dat voor de leraar zo erg niet zijn (voor het voortbestaan van onze cultuur echter wel), als literatuur een keuzevak was. Literatuur is als onderdeel van het voor iedere scholier verplichte vak Nederlands dus ook verplicht. 'Uitblazen' in een wat kleiner examengroepje is er in de 'sociëteit' Nederlands niet bij.

OPLEIDING Voor zover de leraar Nederlands een recente hogeschool- of universitaire opleiding gevolgd heeft, is zijn kennis van de historische letterkunde dikwijls niet meer dan een overzichtskennis. Na zijn propedeuse (waarin dat overzicht van de Nederlandse letterkundige geschiedenis aan de orde is geweest) heeft hij zich namelijk kunnen specialiseren. In een aantal gevallen maakt de letterkunde dan geen onderdeel meer uit van zijn studie.

Als de leraar Nederlands niet meer piepjong is, heeft hij in zijn opleiding nooit iets over jeugdliteratuur gehoord. Hij beseft echter wel dat hij daar in de onderbouw aandacht aan moet besteden. De daartoe vereiste kennis en vaardigheden zal hij zich in zijn eigen tijd (hebben) moeten eigen maken.

De cultuur alom bedreigd

BRANDENDE KWESTIE De achteruitgang en de bedreiging van de literaire cultuur wordt niet alleen in het onderwijs maar in de hele westerse wereld als een brandende kwestie ervaren (zie onder andere Bloom 1985, Finkelkraut 1987, Goedegebuure 1989, Hirsch 1988, Janssens 1989, Postman 1985, Steiner 1987, Van der Voort 1989).

Dit heeft ongetwijfeld te maken met de ontwikkeling van een vooral economisch-technologisch ingestelde maatschappij waarin alles wat kunst is steeds weer bedreigd wordt. Cultuur wordt in die maatschappij als koopwaar behandeld. En omdat cultuur nauwelijks geld opbrengt, is zij de sluitpost op alle begrotingen.

Het onderwijs lijkt de aangewezen plek om deze teneur tegen te gaan (zie Tellegen, 1987).

BEELDCULTUUR De crisis van de literaire cultuur wordt mede veroorzaakt door de groeiende concurrentie van de massamedia en de beeldcultuur. Heel wat recente publikaties en openbare debatten signaleren een groeiende ongerustheid in dit verband. Internationaal kan gewezen worden op ook hierboven genoemde studies van McLuhan, Postman en Hirsch. In Nederland en Vlaanderen op het werk van Janssens, Goedegebuure, Kalmijn & Knulst en de dissertatie van Knulst. Er wordt door jongeren steeds minder gelezen. Met name wordt gewezen op de afnemende van de rust en aandacht, vaardigheden en kennis, nodig voor het deelnemen aan de literaire cultuur, onder invloed van de snelheid en oppervlakkigheid van de populaire cultuur.

NATIONALE CULTUUR Door de naderende Europese eenmaking is duidelijk geworden dat niet alleen de literaire cultuur op zich maar ook de nationale (literaire) cultuur punt van discussie is. Het gevaar dat de grote cultuur- en

taalgebieden gaan domineren, is reëel. Zij zijn reeds een cultureel offensief begonnen met duidelijke pogingen om in midden-Europa de Engelse, de Franse, de Duitse cultuur te laten domineren. Ook valt op dat in geschriften over de Europese eenmaking de aandacht uitsluitend uitgaat naar sociale, economische en juridische aspecten. De cultuur wordt meestal overgeslagen. Zeker een kleiner taal- en cultuurgebied als het Nederlandse dient bijzonder waakzaam te zijn: het gaat immers om het behoud van de eigen culturele identiteit.

Samenvattend: er waren motieven genoeg om actie te ondernemen. Dat is niet plotsklaps en onvoorbereid gedaan. De SPL is niet uit de lucht komen vallen. Tijdens de Algemene Conferentie van de Nederlandse Taal en Letteren (*De Letteren in de knel?* 1987) deden de aanwezige inspecteurs vo een oproep tot bundeling van de krachten om het literatuuronderwijs te beschermen, en tijdens het symposium over de literaire canon (Antwerpen 1989) en de Nijmeegse conferentie (1990) rond 'de literaire competentie' zijn in de wandelgangen de eerste voorbereidingen getroffen. Tijdens een bijeenkomst van didactici ter advisering van de commissie-Braet over het literatuuronderwijs in februari 1990 is het definitieve besluit gevallen om de SPL op te richten. De voorbereidingen hebben toen nog een klein jaar gekost.

Het bestuur van de Stichting Promotie Literatuuronderwijs bestaat op dit moment uit drs. Koos Hawinkels (moedertaalonderwijs), voorzitter, dr. Ronald Soetaert (moedertaalonderwijs), vicevoorzitter Vlaanderen, dr. Wam de Moor (algemene literatuurdidactiek), secretaris-penningmeester, dr. Eus Schalkwijk (vreemde-talenonderwijs), lid Nederland, dr. Nicole Rowan (vreemde-talenonderwijs), lid Vlaanderen.

Wat de SPL allemaal wil

De Stichting Promotie Literatuuronderwijs heeft volgens de notariële acte van 21 december 1990 letterlijk ten doel 'de aandacht en de waardering voor de literaire vorming in alle vormen van onderwijs en onderzoek en in de maatschappij als zodanig te bevorderen bij politieke, culturele en maatschappelijke instanties

en personen en bij het Nederlandse en Vlaamse publiek en voorts al hetgeen met het vorenstaande rechtstreeks of zijdelings verband houdt of daartoe bevorderlijk kan zijn, alles in de ruimste zin des woords.'

Wat betekent dat voor de SPL concreet? Dat kunnen we uitdrukken in zeven punten.

- *Wij willen het literatuuronderwijs structureel en inhoudelijk verbeteren.* Er moet wat betreft procedures, lesmethoden, selectie en ordening van de leerstof en de toetsing onzes inziens nog veel gebeuren om wat is gaan heten de 'literaire competentie' van de leerlingen (ieder op zijn niveau) te verbeteren. Wij streven er in dat kader naar wetenschap, onderwijs en verzorgingsinstellingen beter op elkaar af te stemmen. Er zijn daartoe al heel wat contacten gelegd.
- *Wij willen een longitudinale ontwikkeling.* Wij willen blijven zoeken naar mogelijkheden om voor leerlingen literatuuronderwijs tot een continu proces te maken dat verloopt van moeders schoot tot aan universiteit of hogeschool. Concreet betekent dat dat wij de aansluiting tussen basisschool en voortgezet onderwijs, die tussen onder- en bovenbouw binnen het voortgezet onderwijs en die tussen voortgezet en hoger onderwijs willen verbeteren. Daarnaast willen wij proberen een nauwer verband tot stand te brengen tussen allerlei activiteiten buiten het reguliere onderwijs zoals leeskringen en letterkundige genootschappen, en het onderwijs zelf. Bemoeienis van een mens met literatuur mag niet eindigen bij zijn eindexamen.
- *Wij willen serieus werk maken van intercultureel literatuuronderwijs in basis- en voortgezet onderwijs.* Contacten met de IAIE (International Association for Intercultural Education) zijn gelegd.
- *Wij streven naar internationaal overleg.* Wij denken daarbij dat het goed is dit zoeken uit te strekken niet alleen over ons hele taalgebied, waarbij we Vlaanderen nadrukkelijk in onze activiteiten betrekken (we hebben een aparte Vlaamse afdeling met een eigen bestuur) maar ook internationale contacten te ontwikkelen, eerst binnen het Europa van de Twaalf, maar ook met internationale organisaties als de IRA (nee, niet die, de International Reading Association).

- *Wij willen een intermediair zijn tussen de schoolpraktijk met zijn noden en wensen en de wetenschap,* opdat er meer onderzoek gedaan wordt dat uitgaat van die behoeften en wensen van 'het veld'. Daartoe zijn bij voorbeeld al contacten gelegd met de WEL, de Werkgroep Empirische Literatuurwetenschap.
- *Wij willen een betere band tussen scholen en instanties als Schrijvers, School en Samenleving (sss), de stichting PLINT en dergelijke* opdat de bestaande mogelijkheden optimaal worden benut.
- *Wij willen latitudinaal overleg en samenwerking* tussen de verschillende talensecties. Wij willen blijven zoeken naar mogelijkheden om, zonder de positie van de individuele talendocent aan te tasten, het literatuuronderwijs binnen een school beter te coördineren of zelfs te integreren. Contacten met de VU die hier in haar nascholing al aandacht aan besteedt, zijn al gelegd.

Dit alles mag redelijk idealistisch klinken. Het is zeer nuchter. Wij werken op basis van een beleidsplan met begroting waarvoor wij van wvc subsidie hebben gekregen. Wij kunnen dus tamelijk professioneel te werk gaan en bij voorbeeld studie en onderzoek uitbesteden, onder andere omdat we, zoals dat heet, voor instanties als SLO en SVO 'aanvraaggerechtigd' zijn.

Concreet aanbod

Wat hebben we u concreet te bieden?

SYMPOSIUM Elk jaar minstens één symposium of conferentie; met workshops, lezingen en verslagen van lespraktijk en onderzoek. Daarnaast activiteiten van bescheidener omvang voor kleinere groepen. Zo zijn we op 22 februari 1991 begonnen met workshops 'creative writing' en 'creatief vertellen' en organiseerden op 15 mei in Gent een congres over literaire competentie, op 21 oktober een lezing over het tekort aan jeugdliteratuur in het onderwijs Engels en op 22 oktober een lezing door Willem Jan Otten over poëzie en film. Dit laatste bij gelegenheid van de oprichting van de Vlaamse werkgroep *Literatuur en beeldcultuur*. Op 24 januari 1992 verzorgt de SPL samen met RAIN een studiemiddag over leesbevordering via literatuur en op 30 september en 1 oktober

1992 organiseert de SPL in samenwerking met de KU Nijmegen (en wellicht andere instanties) een congres over Europees literatuuronderwijs.

TIJDSCHRIFT Wij brengen een *literatuurdidactisch* tijdschrift waarin zowel binnenlandse als buitenlandse praktijkervaringen en onderzoeksresultaten worden doorgegeven; dat verslagen bevat van de werkgroepen, samenvattingen van ideeën die de redactie in andere tijdschriften aantreft, stimulerende teksten en als het kan: mooie teksten, want u mag zich niet vervelen. De eerste twee nummers van *Tsjip, tijdschrift voor literaire vorming* zijn, wanneer u dit bericht leest, reeds verschenen. U kunt het zelf beoordelen. Wij kozen een naam die onze liefde voor de goede literatuur (Elschot) en de jeugd die haar leest (Tsjip zelf) tot uitdrukking brengt. Wij hebben uitnodigingen verstuurd voor correspondentschappen aan literatuurdocenten en -didactici uit Vlaanderen, Engeland, Duitsland, Frankrijk, Scandinavië, et cetera. Het blad verschijnt driemaal per jaar.

WERKGROEPSACTIVITEITEN, permanent of ad hoc, waarin u, zo u daar prijs op stelt, te zamen met enige andere leden een bepaalde problematiek bestudeert of onderzoekt en nader tot een oplossing brengt. Besloten is in eerste instantie met de volgende vijf permanente werkgroepen te starten: Bulletin, Onderzoek, Scholing en nascholing, Vernieuwing lespraktijk, en Latitudinaliteit. Voor de uitvoering van veel onderzoek zullen zoals gezegd externe instanties benaderd worden. Zo heeft de SLO onze veldaanvraag gehonoreerd. Wij hebben gevraagd een voorbeeldleerplan jeugdliteratuur in de basisvorming te ontwikkelen. Dat zal gaan gebeuren in de loop van 1992. Daarnaast kunnen door het bestuur ad hoc werkgroepen met een beperkte taak worden ingesteld wanneer daartoe een aanvraag wordt gedaan.

Steun

Wilt u onze stichting steunen, wordt dan donateur door storting van uw jaarbijdrage voor 1992 ad f35 op gironummer 180 35 23 van de Katholieke Universiteit Nijmegen, directoraat

A-faculteiten, t.g.v. projectnummer 28 31 05, onder vermelding 'Stichting PL'.

Voor Vlaanderen bankrekening 0012 27 13 51 75 bij de ALSK in Gent onder vermelding van SPL Vlaanderen, St.-Pietersplein 5, Gent.

U kunt ook uw school of instituut een donateurschap voor allen laten aangaan. Dat kost dan f250 per jaar. U krijgt dan *Tsjip* op school en ook daar alle informatie over nascholing en congressen. Ook in zo'n geval kunt u zich als individu aanmelden voor deelname aan werkgroepen.

Voor informatie kunt u bellen: 080: 61 62 71 of 035: 213778.